

Primorska gušterica

Podarcis siculus (Rafinesque-Schmaltz, 1810)

areala te značajne prijetnje nošene naseljavanjem invazivne primorske gušterice (DT 8.1). Povećan priljev turista na otok Lastovo zahtjeva intenzivan promet s kopnom i time se mogućnost unosa primorske gušterice znatno povećava. O djelovanju unesenih štakora i domaćih mačaka pogledati u opće uzroke ugroženosti za kršku guštericu.

Predložene mjere očuvanja: Potrebno je uvesti sigurnosne standarde i protokole pri transportu ljudi i materijala (CA 5.2, 5.3, 5.4) već spomenutih kod mjera očuvanja brusničke gušterice. Potrebno je uspostaviti sustav praćenja i ranog dojavljivanja za detekciju invazivnih vrsta u suradnji s Javnom ustanovom Park prirode "Lastovsko otočje". Predložene mjere očuvanja zbog djelovanja unesenih domaćih mačaka i štakora potražiti u općim mjerama navedenima za kršku guštericu.

Engleski naziv: Italian wall lizard

Sinonimi (lat): *Lacerta sicula* Rafinesque-Schmaltz, 1810; *Podarcis sicula*, Conant i Collins, 1991: 117

Razred: Reptilia, gmazovi, reptiles

Red: Squamata, ljuskaši, scaled reptiles

Porodica: Lacertidae, gušterice, true lizards

Globalna kategorija ugroženosti: LC

Europska kategorija ugroženosti: LC

Mediterranska kategorija ugroženosti: LC

Nacionalna kategorija ugroženosti: najmanje zabrinjavajuća, LC

Rasprostranjenost u svijetu i Hrvatskoj: Rasprostranjena je u Italiji, na otočju toskanskog arhipelaga, duž istočne jadranske obale te na mnogim otocima (Slovenija, Hrvatska, BiH, Crna Gora), na Siciliji, Sardiniji i Korzici. Izolirane populacije nalaze u južnoj Francuskoj, na Iberijskom poluotoku, na otoku Menorca (Baleari), na obje strane Bospora (Turska) te otocima La Galite (Tunis) i Lampedusa (Italija). Također je unesena na nekoliko lokaliteta u SAD-u te moguće u Tunis i Libiju (Gasc i sur., 1997; Crnobrnja Isailovic, 2009c). U Hrvatskoj je rasprostranjena u kontinuitetu u obalnom pojasu od Istre do Neuma te postoji i izolirana populacija kod Dubrovnika, a dolazi i na mnogim otocima. Smatra se da je njena današnja rasprostranjenost kombinacija prirodnog širenja vrste (recentna kolonizacija iz Italije) i slučajnog prenošenja od strane čovjeka (Podnar i sur., 2005). Tako su, osim na području mediteranske klime, poznate populacije u Zagrebu, uspostavljene duž željezničke pruge i na nasipu rijeke Save te u Karlovcu (I. Budinski, osobna komunikacija).

Taksonomske napomene: Primorska gušterica je uvrštena u Crvenu knjigu vodozemaca i gmazova Republike Hrvatske, unatoč statusu najmanje zabrinjavajuće i u mnogim slučajevima invazivne vrste jer su njezine podvrste *P. siculus ragusae* i *P. siculus adriaticus* ocijenjene kao gotovo ugrožene (NT).

Moguće je da je pod imenom *P. siculus* opisan kompleks nekoliko vrsta (Oliverio i sur., 1998, 2000), ali isto tako prema nekim autorima (Capula

Slika 105. Primorska gušterica/ Italian wall lizard/*Podarcis siculus*.
SNIMIO/PHOTO BY DUŠAN JELIĆ

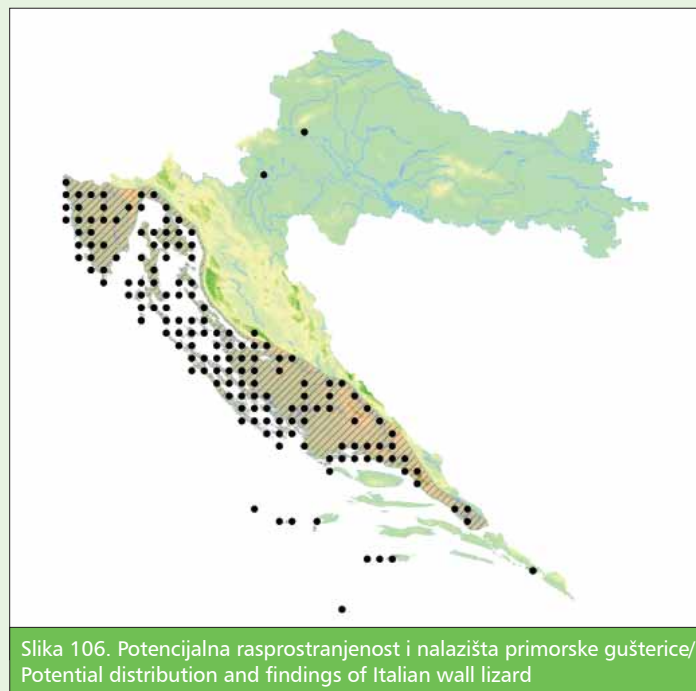

i Ceccarelli, 2003) zabilježene razlike mogu predstavljati i raznolikost unutar iste vrste. Tumačenje rezultata ovih istraživanja dodatno otežava činjenica da širenje primorske gušterice nije samo prirodno, već je potpomognuto i čovjekovim djelovanjem (brodski, željeznički i cestovni promet). Literaturno su u Hrvatskoj opisane 24 podvrste primorske gušterice na osnovu morfoloških razlika, od kojih se 11 nalazi na samo po jednom otoku ili otočiću (Breljih i Džukić, 1974). Međutim, već je Thorpe (1980) izrazio sumnju u toliki broj podvrsta te na osnovu analize 15 morfometrijskih značajki 6 otočkih populacija razlikuje samo dvije osnovne grupe – sjevernu i južnu. Podnar i sur. (2005), na osnovu genetičkih istraživanja koja su uključila većinu opisanih hrvatskih podvrsta, razlikuju nekoliko skupina primorske gušterice na području Hrvatske – haplokladovi Adria, dolina rijeke Po, Sušac i Catanzaro. No, autori ujedno napominju da je za potpuniju sliku potrebno provesti daljnja taksonomska istraživanja.

P. siculus ragusae i *P. siculus adriaticus* tretiraju se kao zasebne konzervacijske jedinice sa specifičnim uzrocima ugroženosti te su zbog toga za njih date zasebne procijene ugroženosti.

Trend populacije: Generalno je trend u porastu jer se vrsta širi (Crno-brnja Isajlović i sur., 2009c). U Hrvatskoj je također u širenju te predstavlja čak i problem na pojedinim otocima (invazivna vrsta).

Opis vrste: Gušterica veličine do 9 cm od vrha njuške do nečisnice, ženke su manje od mužjaka. Vrsta izrazito varijabilne obojenosti, posebno otočne populacije te robusne građe. Ledni dio je najčešće zelene, maslinaste ili svijetlosmeđe boje s prugastim uzorkom koji se sastoji od tamnijih i svjetlijih linija ili niza točaka. U pojedinim populacijama pojavljuje se i mrežasti odnosno točkasti uzorak, također je poznata i pojava uniformno obojanih jedinki (bez šara). Trbušni dio je najčešće bijele ili sivkaste boje, često sa zelenkastim prizvukom. Na rubnim trbušnim pločicama prisutne su plave točke. U pojedinim populacijama i/ili jedinkama može se pojaviti i žuto ili narančasto obojenje. Poznata je pojava melanističkih jedinki i/ili populacija, pogotovo kod otočnih populacija (Radovanović, 1951; Arnold i Overden, 2002; Krofel, 2005). Ispoljavaju izraženi spolni dimorfizam u mnogim morfološkim karakteristikama. Tako su mužjaci veći od ženki, imaju duži rep te veću i širu glavu (Arnold i Overden, 2002; Vogrin, 2005; Arnold i sur., 2007).

Slika 106. Potencijalna rasprostranjenost i nalazišta primorske gušterice/
Potential distribution and findings of Italian wall lizard

Stanište i ekologija: Nalazimo je na otvorenim staništima, plodnim i obradivim područjima, livadama s rubnim suhozidima, živicama i grmljem, rubovima šuma, obalnim dinama, parkovima i dr. Često dolazi u gradovima i drugim naseljenim mjestima. U usporedbi s ostalim malim gušterima prilično je dobar trkač na otvorenim područjima i često prelazi veće udaljenosti do skloništa. Na pojedinim lokalitetima može postizati i vrlo veliku gustoću (Arnold, 1987). Prilično agresivna vrsta, osobito prema drugim gušterima iz porodice Lacertidae. Živi od razine obale mora sve do 1000 m nadmorske visine, vrlo rijetko i do 2000 m (npr. planina Etna na Siciliji) (Gasc i sur., 1997). Primorska gušterica vrlo dobro opstaje na staništima koja su drastično izmijenjena u posljednjem stoljeću (deforestacija, požari, poljoprivreda i dr.). Sposobnost ove vrste da živi u ljudskim naseljima pojačava mogućnost nenamjernog transporta, njeno preživljavanje u lukama, uspostavljanje populacija i

postupno širenje na okolna područja. Izuzetno je dobro prilagođena na otvorena staništa te je uspješna u kompeticiji s autohtonim vrstama smanjujući njihovo područje rasprostranjenosti (Downes i Bauwens, 2002; Vervust i sur., 2009). Polaže 1–5 legla godišnje, u svakome 2–12 (često 5–6) jaja (Henle i Klaver, 1986). Istraživanjima populacije s otoka Krka utvrđeno je da ženke imaju jedno do dva legla s 3–7 jaja (Radočaj i sur., 2011). Gušterice koje se pare po prvi put polažu samo 1 do 2 legla te godine. Mužjaci su spolno zreli u prosjeku nakon jedne, a ženke nakon 1–2 godine, nakon što dosegnu oko 5 cm od vrha njuške do nečisnice. U zatočeništvu mogu živjeti do 13 godina (Henle i Klaver, 1986).

Do sada je ova vrsta jedina u skupini guštera roda *Podarcis* za koju je poznato da se pari i daje križance s drugim vrstama iste skupine (do sada zabilježene *P. melisellensis*, *P. waglerianus*, *P. raffonei*, *P. tiliguerta*). Svi zabilježeni slučajevi nalaze se na otocima i na staništima promijenjenima pod utjecajem ljudskih aktivnosti, prisutnost primorske gušterice na tim lokalitetima je najvjerojatnije posljedica ljudskog transporta (Capula, 1993, 2002). Većinom se hrani raznim beskralješnjacima, točan sastav prehrane ovisan je o dostupnoj hrani na pojedinom lokalitetu. Zna se hraniti biljnim materijalom, posebno plodovima (npr. smokve). Na malim otocima je zabilježen i kanibalizam – ponekad pojede mlade svoje vrste (Capula i sur., 1993; Rugiero, 1994; Grano i sur., 2011). Predatori ove vrste su razne ptice (galebovi, grabežljivice), zmije i sisavci (uključujući domaće mačke i štakore).

NKS kod: C.2.5.; C.3.5.; C.3.6.; C.5.1.; C.5.2.; D.3.1.; D.3.2.; D.3.3.; D.3.4.; D.3.5.; E.3.5.; E.4.6., E.8.; I.1.2.; I.1.3.; I.1.8.; I.2.; I.3.; I.4.; I.5.; I.6.; I.8.; J.1.1.; J.1.2.; J.1.3.; J.2.3.; J.4.3.; J.4.4.

NATURA 2000 kod: 5210; 5330; 6110; 6220; 62A0, 8130; 9320; 9340; 9530; 9540

Uzroci ugroženosti: Ova vrsta u pravilu nije ugrožena. Vrlo je prilagodljiva različitim uvjetima te se vrlo lako širi na nova područja, bilo samostalno bilo potpomognuta čovjekom (npr. prilikom prenošenja građevinskog, poljoprivrednog i sličnog materijala). Na mnogim lokalitetima smatra se invazivnom vrstom te je odgovorna je za gubitak pojedinih populacija mnogih autohtonih gušterica duž Mediterana kao što su *Podarcis melisellensis* (npr. na otočiću Pod Mrčaru, Vervust i sur., 2007), *Podarcis raffonei*, *Podarcis tiliguerta*, *Podarcis muralis*.

Postojeće mjere očuvanja i postojeće mjere očuvanja: Nije zaštićena Zakonom o zaštiti prirode (NN 70/05; 139/08; 57/11). Zbog brojnih endemskih podvrsta diljem svog areala nalazi se na Dodatku IV Direktive o zaštiti prirodnih staništa i divlje faune i flore Europske unije (Direktiva o staništima) te na Dodatku II Konvencije o zaštiti europskih divljih vrsta i prirodnih staništa. U Hrvatskoj nije zaštićena zbog znatne brojnosti populacija te invazivnog karaktera.

Predložene mjere očuvanja: Nema ih.